

TÜRK - İTALYAN SİYASİ İLİŞKİLERİ

(1921 - 1930)

Ahmet ÖZGİRAY

a) İlişkilerin Başlaması :

İtalya , Birinci Cihan Harbi içerisinde gizli antlaşmaların kendisine verilmesi gereken Ayvalık'tan Antalya'ya kadar uzanan bölgeyi alamadığından, buranın politik-ekonomik düşüncelerle Yunanlı'lara verilmesine razı olmadığından , Mustafa Kemal'e 1920'den itibaren her türlü silah ve bilgi (1) yardımıyla bulunmuş; müttefikleri olan Fransa , İngiltere, Yunanistan ve Amerika'dan öğ almaya çalışmıştır (2).

İtalyanlar, 1919 yılının ilk yarısında, Aydın ve Muğla Vilayetleri sahillerine askeri çıkarma yaptılar ve yerel halkın sempatisini kazanmak için çaba göstermeye başladılar.

Nitekim, Bodrum'u işgalden bir iki hafta önce Dr.Nacarato başkanlığında bir "Kızıl Haç" Heyeti gönderdiler. Bundan amaç " 1.Cihan Harbinden zarar görenlerin yardımına koşmak, doğal ve sosyal gereksinmelerine cevap vermeye çalışmak, sağlıklarıyla ilgilenmek,tedavi etmek ve bedava ilaç vermektir."

Bu heyetin gelişinden iki ay sonra yani 11 Mayıs 1919'da, İtalyan feribotu Fervavet 60 silahlı askerini Bodrum'a çıkardı. Devrin ünlü İtalyan Diplomatı Kont Sforza'nın telkiniyle halkın iyi niyetini kazanmak için Dr.Nacarato komisyon çalışmalarını hızlandırdı. Halka kaput bezi, şeker, un ve gazyağı dağıttığı gibi, İtalyan doktor hastalara parasız bakarak, parasız ilaç da dağıtıyordu.(3)

b) İtalya'nın Türkiye'ye Bakışı :

Bunda da Anadolu'daki İtalyan İstihbarat Subayı Vitelli'nin etkisi büyük olmuştur. Nitekim 1920 yılının Nisan ayında hükümetine şu raporu yollamıştır : "Türkiye'de önem verilecek tek kişi, Mustafa Kemal'dir. Çünkü onu Anadolu halkı destekliyor. Kemalistler kendilerini Türk Ulusal ülküsünü gerçekleştirmeye adanmışlardır. Türkler'de uyanan Milliyetçilik, bilincinin boğulabileceğini sanmak büyük bir yanılıdır. Onu ihmal etmek çok ciddi sonuçlara yol açabilir. M.Kemal'i mevkiinden düşürmek için İtilaf Devletlerinin birçok fedakarlıklarda bulunması gerekecektir. Bu sebepten İtalyan Hükümeti onunla bir anlaşmaya varmaları için müttefiklerini ikna etmelidir.

---

1) PRO.F.O. 371/51215/1453 İngiliz Dışişlerinden W.S.Edwards 1.4.1920 İtalyanların Türklerle Çevirdiği Entrikalar Başlıklı Raporu.

2) Ahmet Emin YALMAN, " Gördüklerim ve Geçirdiklerim", cilt II, İstanbul 1969.s.72-73.

3) Ünal TÜRKEŞ, "Kurtuluş Savaşında Muğla", İst. 1973,s.185

Onunla bir uzlaşmaya varılırsa birçok engeller atlatılmış olacaktır(4)". Albay'ın bu uyarısına kulak veren İtalyan hükümeti, M.Kemal ile uzlaşmaya varmak için çabalarını yoğunlaştırdı. O tarihten itibaren, İtalyanlar Kemalistleri anlamaya başladığı gibi, Türk Milliyetçileri de M.Kemal başta olmak üzere İtalyan zahiri dostluğuna karşılık vererek, ondan istifade etmeye çalışmışlardır.

1920 yılının sonlarına doğru, Anadolu'da durum Kemalistlerin lehine doğru bir gelişme göstermeye başlamıştı. Çünkü düzenli ordu kurulmuş, 10 Ocak 1921' de I. İnönü Savaşı ile Yunan ilerlemesi kırıldığı gibi, Sovyet Rusya ile ikili antlaşma için hararetli müzakereler Moskova'da sürdürülüyordu. 21 Şubat 1921'de Londra Konferansı başladı. Ankara temsilcisi, başka bir değişle de facto hükümetinin Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, bu Konferansta T.B.M.M 'nin Doğu'da sürekli ve adil bir barışın tekrar kurulmasının sağlanmasını samimiyetle istediğini belirtiyor, Türkiye'nin ayrı ve bağımsız bir ulus olarak, ulusal ve ekonomik hayatını geliştirmeyi sürdürebilmesi için gerekli araçların konferansca sağlanmasını istiyor, Türk'lerin en azından kabullenebilecekleri sınırların Misak-ı Milli ile saptandığı açıkça ifade ediyordu(5).

Bu beyanata karşı verilen cevaplardan, Eski Beyrut Valisi yani Bekir Sami Bey , Müttefikler arasında menfaat çatışması olduğunu anlamakta gecikmedi. Bu sebeble diplomasinin vazgeçilme unsurlarından birisi olan zamanlamayı iyi ayarlayarak, Müttefiklerle ayrı ayrı anlaşmalar imzalamak için onlarla ayrı ayrı gizli görüşmeler yapmaya başladı. Önce Fransızlarla ve sonra da yani 13 Mart 1921'de, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza ile gizli bir anlaşma imzaladı. Bekir Sami Kont Sforza anlaşmasının önemli maddeleri şunlardır (6) : Antalya, Afyon, Konya ve Konya Ereğlisi yöresinde Türklerle İtalyanlar arasında işbirliği yapılacak ; Konya Ereğlisi kömür madenlerinden İtalyanlara ayrıcalık hakkı verilecek, buna karşılık İtalyanlar Anadolu'da askeri hareketi durduracak (7), ayrıca İzmir ve Trakya'nın Türklere geri verilmesi ve tam bağımsızlıkla ilgili Türk isteklerini etkin bir biçimde her yerde destekleyeceklerdi.

c) Ticari İlişkiler :

Hatta bu antlaşmadan önce, İtalya lehine olmak üzere İtalya ile Kemalistler arasında Antalya limanı aracılığı ile canlı bir ticaret vardı. Bu tarihlerde Antalya limanı Milliyetçilerin başta silah olmak üzere diğer ihtiyaçlarının sağlandığı yer idi. Ayrıca Lozan'da İtalya bir ölçüde Türkiye'yi desteklemiştir. Bu iyi münasitler yüzünden Kurtuluş Savaşından sonra yani 1924-1929 yılları arasında İtalya Türkiye'nin hem ticaretinde , hem de ithalatında birinci sırayı aldı.

---

4) PRO., F.O. 371 /5049/5767 " İngiliz Genel Kurmay Başkanlığı Gizli İstihbarat Raporu No: 2228, İngiliz Hariciyecilerinden Osborne ve Smith'e göre Rapor."

5) British Documents On Foreign Policy, cilt XV.,s.132-156.

6) "Söylev II ", s.406-409

7) Sina AKŞİN, "Kurtuluş Savaşında ve Lozanda İngiltere ve Fransa ile ilişkiler Lozan'ın 50 yılına Armağan, İst.1978,s.67

Türkiye'nin ihracat ve ithalat cari değerlerinde İtalya'nın payı yıllara göre yüzde olarak şöyle idi (8) :

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat</u>	<u>İthalat</u>
1924	22	21
1925	26	18
1926	28	16
1927	27	12
1928	18	12
1929	22	13

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi 1924-1929 yılları arasında Türkiye ihraç mallarının % 23.7'sini İtalya'ya yollarken, ithalatının % 15.33 ' ünü de bu ülkeden temin ediyordu.(9)

Eğer İtalya 1921 yılında Ankara ile yapmış olduğu anlaşmadan fazla çıkar ümit etseydi, bu ümit fazla üretken olmayacaktı. Çünkü Cumhuriyet yönetiminin en yüksek düzeydeki idarecileri daha evvel yaşanmış olan kapitülasyon olgusunun içinden gelmişlerdi. Bu yüzden yabancı yatırımcılara şüphe ile bakıyorlardı. Özellikle Türkiye'nin maden yataklarının devletin kendisi tarafından işletilmesini istiyorlardı. Konya Ereğlisi kömür madeni için İtalya'ya verilen 1921 imtiyazı itibari olmaktan ileriye gidemedi. Çünkü İtalyan yatırımcıları gerçekten hiçbir zaman bu madenin işletilmesinde ortak olamadılar. Zaten 1934 ' te çıkartılan bir Kanun ile bu imtiyaz da dahil, diğer bütün yabancılara ait maden imtiyazları kaldırıldığı gibi, bütün maden faaliyetleri devletleştirildi.(10)

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk-İtalyan ticari ilişkilerinde başarı oldukça iyi olmasına rağmen, İtalyanlar özel ayrıcalıkları kazanmakta başarısızlığa uğradılar.

---

8) Yahya S.TEZEL, " Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950) ", Ankara 1982, s.149

9) PRO. 371 /479 / 44. H.R.Heare'den to Austen Chamberlain Annual Report for Turkey, İst.1926. s.21. Türkiye' nin başlıca ihraç maddeleri, tütün, tömbeki, sebze ve meyva, kök boyalar, kimyevi maddeler, afyon ve yün, ithalati ise: yünlü ve pamuklu mamüller, kimyevi maddelerden oluşuyordu.

10) Orhan CONKER, " Le redressement economoqule et Industria lisation de la nouvelle Turquie, Paris 1937, s.60

Türkiye'nin Avrupalı teknik uzmanlara ihtiyaçları vardı. Bunların bir kısmı İtalyandı. Lakin diğer taraftan uzman yardımcılarında iş tamamen değişti. Türkler bu kısmın en uygununu ne zaman ve nereden bulmuşlarsa almışlardır.

d) Mussolini ' nin İktidara Gelişi :

Mussolini gayet şık giyinen bir kişiydi. Boyu Napolyon gibi kısaydı, sadece 1.65 cm uzunluğundaydı. 1923-1933 yılları arasında sadece Lozan'a ve bir de 1925'de Locarno Kararlarına imza atmak için Londra'ya gitmişti. Yönetiminin ilk on yılında ne Avrupa'ya, ne de Afrika'ya karşı bir genişleme amacı gütmüştür. İlk on senede devletin gücünü yükseltmek için uğraşmıştır. Prensiplerine çok sıkı bağlıydı. Nitekim 27 Ağustos 1923 'te , Arnavutluk-Yunanistan sınırını korumakla görevli Generali Enrico Tellini'yi bir Yunanlı öldürdüğü zaman derhal Yunanistan' dan 50 milyon liralık tazminat talep etmişti. Yunan hükümeti bu parayı ödemeyip Milletler Cemiyetine meseleyi götürünce Mussolini Milletler Cemiyetinin bu konuya bakmakla yetkili olmadığı kararını çıkarttığı gibi, derhal Korfu Adasını donanmasıyla kuşatmıştır. Yunanistan 1 Eylül 1923 'de adı geçen miktar tazminatı ödeyerek Korfu Adasını kurtarmıştır (11).

Mussolini, Yugoslavya ile İtalya'nın lehine olmayan bir seri anlaşmalar imzaladığı gibi, 1926 ' da Versailles Antlaşmasının tadil edilmesi için uğraşmıştır. Eğer bu yapılmazsa " Bir gün Avrupa kendisini harp içerisinde bulacaktır " diyordu. İktidarının ilk on yılında Batı Avrupa ile Almanya arasında dengenin sağlanması için uğraşmıştır. Fransa' nın realist olarak davranmasını Avrupa' nın geleceği açısından bilhassa istemiştir (12).

Mussolini 13 Haziran 1924 'te büyük çoğunlukla iktidara gelince gütmeye başladığı canlı dış politika Türkleri tedirgin etmeye başladı. Türkiye Hükümeti bu hissiyatını gizlemeye çalışmışsa da, acaba İtalya geri mi dönüyor diye bakmaya başladı (14). 1926 Ocak ayı başlarında, " Eğer Türkiye Irak'ı işgal ederse, İtalya Anadolu'ya çıkacak " söylentileri Türkiye'nin endişelerini daha da artırdı (15).

---

11) Christopher Hibbert, **Benito Mussolini The Rise and fall of il Duce**, London 1962, s.87-88.

12) Christopher Hibbert, a.g.e, s.89.

13) Christopher Hibbert, a.g.e., s.65

14) Howard M.SOCHAR, **The Emergence of the Middle East 1914-1924**, london 1970.s.178-179. Saint Jean De Marianne, İtalyan Fransız Hududunda , Alperde bir dağ köyüdür. Burada varılan antlaşmaya göre İtalya, 12 Ada'yı ve buna ilaveten Ayvalık'tan Bursa'ya, oradan da Afyonkarahisar'a, Sivas'a, Mersin'in Batısından Akdeniz'e inen ve alan içinde kalan yöreyi 19-22 Nisan 1917'de Fransa ve İngilizler tarafından İtalya'ya veriliyordu.

15) **Survey of International Affairs (Published by the Royal Institute for International Affairs), Catham House, London Inspired Professor Teynbee, for 1925. Vol.1,s.526-527**

Türkiye , endişesinde haklıydı. Zira Mussolini yani Duçe, 1924 Haziran'ında Harbiye Bakanı Di Giorgi'yu Türkiye'nin askeri bakımdan işgalini içeren bir planı incelemekle görevlendirmişti. Bu plan Aralık ayında hazır olmasına rağmen, Duçe'nin umutlarına ters düşmeye başladı. Anti-Kemalist bir askeri hareket, İtalya içinde olduğu kadar Uluslararası çevrelerde de büyük tepkilere yol açacaktı.

Bu sebeble bu düşünceden vazgeçmek, onu uygulamaya koymaktan daha iyi olacaktı. Böylece işgal projesi bir kenara bırakılmakla birlikte ne pahasına olursa olsun yayılma hazırlıklarını bitiren ve militarizmini doruğa ulaştıran faşizmin saldırgan tutumu sürüyordu. " Silahlanmalıyız, güçlü bir ordumuz, etkin bir donanmamız, gölere egemen bir hava filomuz ve özellikle sağlam bir düşüncemiz olmalıdır " düşünce sistemi Mussolini ' nin şiddet ve genişleme politikasını yansıtıyordu (16).

Hele 1926'da Mussolini' nin Libya gezisi bazı demeçleri, İmparatorluk özlemi, yani Eski Romalılığa atıfta bulunması Türkiye'deki endişelerin esasını oluşturdu. Çünkü bu özlemler Tunus ve Türkiye'ye yönelikti. Hatta bu sıra değişebilirdi de : Aynı zamanda parti gazetesi " El Popalo de Italiana " nin da Müdürü olan Duçe'nin erkek kardeşi Arnold dó Mussolini'ye göre bu sıra değişikliği gerçekçiydi. " Tunus, belki daha sonra Akdeniz'in Doğu Bölgesi ve İzmir bize ait olmalıdır, Nihayet Antalya'da var" diyordu. Bu sözleri Ağabey Mussolini 28 Mayıs 1926 'da " Bu genç İtalya'ya dünyada biraz yer yapmak gerekir. Müttifiklerimiz bizim meşru isteklerimizi bilincine varmalıdır ", diyerek tasdik edip daha ileri gidiyordu (17). Daha bazı başka kişilerce Güney Anadolu'nun Romalı geçmişi göklere çıkarılmış, İtalyan göç ufukları olarak bu bölgeye doğru yayılmak istenmiştir. Biagio Pace gibi bir kişi 1927'de " Türkiye' nin topraklarını ve kentlerini çalışkan İtalya halkının çok sayıdaki barışçı ve yararlı verimliliklerine sevinçle, saygınlıkla ve sınır koymaksızın açmak" gerektiğini belirtiyordu. İddia sahipleri kendi açılarından haklıydılar. Çünkü İtalya 1860'da birliğini tamamlayıp (18) İngilizlerin yardımıyla ağır sanayini kurduktan sonra, pazara ve hammaddeye ihtiyacı vardı. Emperyalist ülkeler daha önce dünyanın tamamına yakınına işgal etmişlerdi. İtalya geç kalmıştı. 1912'de yalnız Libya'yı aldı. Şimdi Libya'nın karşı yönüne de göz dikmişti. Kendi dar sahasından kalabalık nüfusunu kaydırması da gerekiyordu. Buna en uygun yer olarak da Türkiye'yi düşünüyorlardı.

e) M.Kemal'in İtalya'ya Bakışı :

M. Kemal Paşa, 12 Aralık 1922'de Vakit Gazetesinde verdiği demeçte, İtalya'nın Lozan'da takip ettiği bitarafane siyasetten memnun olduğunu belirtiyordu. (19)

---

16) Romain Rainero , " Kemal Atatürk Devriminin İtalya'daki Yankıları, Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları " 2-6 Kasım 1981, Uluslararası Sempozyum, Ankara 1981, s. 125

17) Romain Rainero , a.g.e., s.126

18) Fahir H.ARMAOĞLU, " Siyasi Tarih" , Ankara 1961, s.214

19) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri , cilt III, Ank.1981,s.57

M.Kemal Paşa Büyük Millet Meclisi'nin ikinci dönemi ikinci toplantısını açarken " İtalya ile siyasi ve iktisadi münasebatımızın samimiyet tazammum eden bir inkişaf gösterdiğini memnuniyetle kaydederim " diyordu (20).

Türkiye Devlet Başkanının bu değerlendirmesi gayet yerindeydi.Zira , İtalya'nın Lozan Barış görüşmelerindeki delegesi, Ankara'ya büyük elçi olarak bu tarihte atanmıştı. Türkler hakkında bir hayli bilgi sahibi olan Büyükelçi Signor Montanga (21) iki devlet arasındaki yüksek gerilimi azaltmakta başarı sağlamıştı. Türkiye yine tedbirli davranıyordu. Çünkü Mussolini her an Anadolu'ya çıkarma yapabiliirdi. Ona karşı devamlı tedbirli olmak gerekiyordu. Çünkü Duçe'nin dünü bugüne uymayan garip fikirleri vardı (22). Ayrıca İtalya Türkiye'nin coğrafi düşmanıdır. Zira İtalya'nın 1925'lerde nüfus artışı yıllık 5-6 yüzbin civarında olup bu artan nüfusa kendi toprakları kafi gelmiyordu.Üstelik Amerika'da ülkelerine dışarıdan gelecekleri kabul etmediğinden dahilde aç kalıyorlardı. İtalya yöneticileri ve İtalyan yazarları kendileri için Anadolu'yu hedef seçmişlerdi. Bu tutum İtalyanları Türkiye'ye düşman etmiştir (23).

İtalyan devlet adamlarının ve yazarlarının dar görüşlülüğü ve açıkçası, yeni Kemalist gerçeği kabul etmek istememeleri, saltanat ve halifeliğin kaldırılışından ya da Ankara Hükümetinin reformlarından sonra, Türkiye'nin içine girdiği yeni şartları anlamadıklarını doğruluyordu.Hâlâ Anadolu'ya dönme isteği üzerine kurulmuş eski özelemlere dayanılarak Yeni Türkiye'nin durumu ele alınmış ve Güney Anadolu'nun Roma İmparatorluğu geçmişi göklere çıkarılarak, İtalyan göç ufukları olarak bu bölgeye doğru yayılmak istenmiştir. Biagio pace, 1927'de ki Türkiye üzerindeki isteklerini hala sürdürüyordu (24).

f) Antlaşmaya Doğru :

İki ülke arasındaki mevcut şüphe ve güvensizlik cereyanına rağmen İtalyan dış politikası Türkiye'ye karşı dostane durumunu sürdürmüştü.

İtalya'nın bundaki amacı Doğu Akdeniz'deki deniz kuvvetleri arasında karşılıklı anlayışı güçlendirmektir. Nitekim bu politika 1928'de meyvesini vermeye başladı. Türk-İtalyan ilişkilerindeki bu yeni olgu 3 Nisan 1928'de Milano'da Mussolini ile Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü'nün buluşmasıyla pekiştirildi.

---

20) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, cilt. I, Ankara 1981, s.336

21) PRO.F.O. 371 / 4798 /44, R.H.Hoara'den to sir Austen Chamberlain, Annual Raport for Turkey, İst.1926,s.11-12

22) TBMM. Gizli Celse Zabıtları , cilt 4. Ankara 1985, s.478

23) TBMM. Gizli Celse Zabıtları , cilt. IV, s.127

24) Romain Rainero, a.g.e.,cilt.IV, s.427

İtalyan Devlet Başkanına göre bu buluşma, iki ihtilali birbirine yaklaştırmak için bir fırsattı. İtalyan basını bunu hep bir ağızdan onayladı. Buna rağmen bütün sorunlar ortada kaldı. Bir süre sonra, 30 Mayıs 1928'de Roma'da imzalanan tarafsızlık, uzlaşma ve adli düzenleme antlaşması ise (25), somut olarak dostça bir yakınlıktan ve içerikten yoksun diplomatik bir ilişkinin kurallarını saptamadan ileriye gidemedi. Belirtilmesi gereken ilginç nokta, Türk-İtalyan antlaşması İtalyan Meclisinde görüşülürken, Mussoli'nin ilişkilerin gerçek boyutlarını kavrayamamış olmasıdır. O, hala Doğu Akdeniz'deki İtalyan varlığından söz etmekte hatta " Bizim emperyalizmimiz kimseyi tehdit etmez. Bizimki barışçı bir yayılma ihtiyacıdır " diyordu. İtalyan basınında ve kamuoyunda toprak taleplerinin bir İtalyan hakkı olduğu düşüncesi varlığını sürdürdüğünden, bu durum Türk'lerin hassasiyatını önlemeye elverişli değildi. Yine de bu andlaşma Türkiye'nin Lozan'dan sonra batılı devletlerle imzaladığı ilk politik antlaşması olmasından dolayı önemliydi (26).

Antlaşmanın bir ve ikinci maddeleri tarafsızlık ilkesini tanımlamaktadır. Üçüncü madde, iki ülke arasında çıkacak uyuşmazlıkların ulaştırma yöntemi ve o da yetmezse, yargı yolu ile çözümlenmesini öngörmekte ve bunun sınırlarını çizmektedir. Dördüncü madde , antlaşmanın uygulanmasında ortaya çıkacak uyuşmazlıkların La Haye Adalet Divanına götürebileceğini belirtmektedir (27). Beşinci madde ise Antlaşmanın onaylanması ve süresiyle ilgilidir.

Bu antlaşmanın uygulanması şöyle olacaktı: Antlaşma onay belgesinin verildiği 29 Nisan 1929 tarihinden itibaren 5 yıl süre ile yürürlükte kalacaktı. Bu ilk beş yıl sona ermeden, yani Roma'da 25 Mayıs 1933'de tarihinde Türkiye adına, Başbakan İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, İtalya adına Devlet Başkanı Mussolini'nin imzaladığı bir uzatma protokolü ile antlaşmanın sona ermesi tarihinden , yani 29 Nisan 1934'den itibaren başlayarak 3 yıl daha uzatıldı (28). Ondan sonra süre sona ermeden önce 6 ay içerisinde sona erdirileceği bildirilmezse, yeniden 5 yıl yürürlükte kalması kararlaştırıldı: Böyle bir bildirim yapılmadığına göre, Antlaşma teorik olarak 29 Nisan 1942 yılına kadar yürürlükte kaldı ve O gün kendiliğinden sona erdi. Çünkü 1939'da II. Dünya Savaşının başlaması ve Türkiye'nin Üçlü İttifak içinde yer alması üzerine, Antlaşmanın tarafsızlık ile ilgili 1. ve 2. maddeleri geçerliliğini kaybetmişti.

Bu antlaşma, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulmasından sonra takip ettiği dış politikaya uygun düşüyordu. Güdülen dış politika hiç bir devletin menfaatleri aleyhinde olmayan dürüst bir istikamette kendi menfaatlerini korumaya yönelikti.

---

25) İsmail SOYSAL, " Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları " 1920, Ankara 1983, s.333

26) Harry n.Howard, " The Partition of Turkey, 1913-1923 " New York 1966, s.343

27) **Düster**, III. tertip, cilt. 10, 1953 Ankara, s. 32-34

28) **Düster**, III. Tertip, cilt .14, Ankara 1954, s. 3717

İlişkiler dürüstlülük ve samimiyet üzerine dayanıyordu. Dostluklara vefa göstermek, askıda olan meseleleri halletmek, sadece halledilmiş bir neticeye varmak tesellisini de bir zevk bilerek lâzım gelen gayreti göstermek Cumhuriyet Hükümetinin dış politika ilkesiydi. Eğer herhangi bir meselenin halinde daha ileri bir çare gösterilmiyor veya kabul edilmiyorsa gerçekte Türkiye'nin menfaatleri daha fazla fedakarlığa müsait olmamasındandı (29).

Nitekim Başbakan İsmet Paşa 14 Eylül 1928'de Türkiye Büyük Millet Meclisinde Türk-İtalyan Antlaşmasını güdülen dış politika esasları içerisinde şöyle değerlendiriyordu: " Her iki ülke de şimdiye kadar karşılıklı duyulan güvensizlikten ve şüpheden büyük zarar gördü. Bu yanlış anlamayı her iki tarafta suni olarak körükle. Bu imzalanan iyi niyet ve saldırmazlık paktı milletler arası her çeşit spekülasyonlara ve onların emellerine de son verecektir. Bu anlaşma gerçek sulh için olduğu kadar iki memleketin de yararına olmuştur. Dünya'da büyük bir ismi ve yeri olan devlet adamı Mussolini' nin iki devlet arasında yaratılan güvene katkısı büyüktür. Size şunu kesinlikle söyleyebilirim ki , bu antlaşmanın imzalanmasından sonra bu güven duygusu her iki memlekette de sağlam bir şekilde gelişmektedir " (30).

Türk-İtalyan Antlaşması Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 29 Kasım 1928'de tasdik edilmiştir. Bu münasebetle Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey şöyle demiştir : " Akdeniz'deki büyük komşumuzla aramızda imza edilen muahede eski dünyanın üç kıtasını birbirine bağlayan bu büyük gölde, bilhassa onun şark havzasında bir sulh muvazene amilidir. Bu muahede şumul ve ehemmiyeti itibariyle yalnız iki devlete ait menfaatlere münhasır kalmayacak ve beynelmilel müsalemeye de faydalı olacaktı (31).

Bu pakt hakkında 5 Haziran 1928'de Mussolini de İtalyan Senatosunda yaptığı konuşmada : " Doğu Akdeniz 'in ufukları sisten arındırılmıştır. İtalya Türk samimiyetle ve arkadaşça kabul ediyor: Çünkü Türkiye kuvvetli ve kalabalık bir nüfusa malik olduğu gibi seçkin ve prestiji yüksek bir lider tarafından yönetilmektedir " diyordu (32).

---

29) " İnönü'nün Söylev ve Demeçleri " İst. 1946, s. 181-182

30) " İnönü'nün Söylev ve Demeçleri ", İst. 1946, s.137

31) Ömer Kürkçüoğlu, Cem Sar, Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası** (1919-1965) , Ankara 1968, s.79

32) " Survey of International Affairs for 1928 ", s.142-143

g) Duraklama Dönemi :

Mussoli'nin Türkiye hakkındaki bu iyi sözlerine rağmen, 1928 antlaşmasından sonra karşılıklı ilişkiler hareketsizlik durumuna girmiştir. Bu da şüphesiz bir dostluk dönemini oluşturmadı. Bunun iki sebebi vardı. Birincisi Faşizm doktrini, İtalya'da yavaş yavaş büyüyüp geliştikçe ve İtalyan halkına kendisini kabul ettirdikçe, bu ülkenin emperyalistik ruhu da buna paralel olarak artmıştır.

Bu durumun Türkiye ve komşularınca hissedilmesi fazla bir zaman almadı. Çünkü Faşizm doktrini kaçınılmaz bir şekilde mutlaka İtalyan dış politikasına hakim olacaktı.(33) Çünkü az sonra bu İtalyan doktrini Ege'ye hakim olmaya başladı. Bunun gene Türkiye'nin aleyhine olacağıının devrin yöneticileri tarafından kavranması fazla bir zaman almadı. İkinci olarak da, Türkiye 1930'dan itibaren yeni bir anlayışla kendi dış politikasını yeniden belirlemeye başladı. Şöyle ki; Türkiye Balkan Konferansını toplayarak Balkan devletleri arasında süre gelen uyuşmazlıkları asgariye indirip dayanışmayı sağlayarak,İtalya'nın bu devletler arasında kendi egoist menfaatlerini sürdürmesine engel olmuştu. Mamafih, 1930'dan itibaren Türkiye'de İtalya'ya karşı şüphe ve güvensizlik daha fazla hüküm sürmeye başladı.(34) Bu da 1928 Antlaşmasının etkisini haliyle azalttığı gibi iki devlet arasındaki ticaretin de azalmasına yol açtı. Çünkü Duçe'nin Türkiye'deki toprak edinme iştahı iyice kabarmıştı. Bu sebeble, Türkiye İtalya'ya karşı teyakkuz durumuna haliyle geçmişti.

h) Sonuç :

Türkiye 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşmasını imza ettikten sonra Batılı Devletlerle münasebetlerini düzenlemek ihtiyacını duyuyordu.Çünkü, hem yalnız kalmıştı, hem de İngiltere başta olmak üzere Batılı devletlerin Türkiye aleyhinde yürüttükleri menfi politikadan rahatsızlık duyuyordu. Türkiye 'yi tedirgin eden faktörlerden ilki, " Türkiye harici siyaset ile iktisatla meşgul değildir. Meşgul olsa da bu sahada kabiliyeti yoktur. Binanaleyh bir gün olgun meyve gibi yine kucağımıza düşecektir.Bunu çabuklaştırmak için bütün dünya pazarlarını Türkiye'ye karşı kapatalım ve kapattıralım, ayrıca Türkiye'de asayiş ve emniyet yoktur. Sermayenin çalışmasına imkan olmadığı gibi yabancı düşmanlığı fikrini yayalım" diyorlardı. İkinci olarak da, Askeri gücünü zayıflatalım, şöyle ki ; " Bir yerden muhimmat alacaklarsa hemen kendilerine biz verelim diyerek vakit kaybettirelim, veyahut onları biz satın alalım, böylece milli müdafaalarını zayıflatalım " zihniyeti vardı. Son olarak " Eğer Türkiye silahla Musul'u almak isterse , İngiltere iki milyon asker ve bir o kadar da masraf yapmaya muktedirdir " diyerek Türkleri demoralize edelim propogandası Batı ülkelerinde hükmünü sürdürüyordu.

---

33) Romain Rainero, a.g.e., s.128

34) Edward Regunold, Vere Hodge, " Turkish Foreign Policy ", İsviçre 1950, s.80

Bu olumsuz havada ülke içinde Genç Cumhuriyetinin bazı ekonomik ve iyi yetişmiş diplomat sıkıntısı vardı. Bu yüzden İtalyan dış politikası ile ilgili veriler, Türk Dış İşleri İtalyan masasında sıhhatli olarak değerlendirilemiyordu. İyi değerlendirilebilseydi; en azından Musul İngilizlere savaşız teslim edilmezdi. Çünkü Türk silahlı kuvvetleri, İtalyanların heran Anadolu'ya bir çıkarma yapacağı varsayımına göre teyakkuz durumunda bulunuyordu. Bu yüzden Musul meselesini ikinci plana atmak zorunda kaldı. Nitekim , bu elverişsiz ortamda Türkiye 1928'de İtalya ile, neticesi iyi olmasa bile, Batılı bir ülke ile antlaşma imza ederek, kendisini az da olsa ferahlığa kavuşturmuştur. Mamefih İtalya'nın Akdeniz'de yaptığı manevralarının sonu da gelmiyordu. İşte bu sırada, Türkiye Balkan konferansını tertip ederek, bir bakıma, İtalya'nın Balkan devletlerini birbirine düşürerek ondan menfaat teminini önlemeye çalışmıştır. Hattâ, 1937 yılında Türkiye ile doğlu komşuları arasında yapılan Sâdabat Paktı, İtalyan tehlikesine karşı düşünülmüş bir tedbirdir. Zira Balkanlar öksürürse, Türkiye mutlaka aksırır. Bu aksırmanın önüne Devlet Başkanı M.Kemal Paşa'nın bilgi ve tecrübesi engel olmuştur.